

KEMÉNY ISTVÁN – JANKY BÉLA

A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól

A 2003. évi országos cigánykutatás alapján

2003 első negyedében reprezentatív kutatást folytattunk a magyarországi cigányság körében. Az alábbi cikk a kutatás alapján a foglalkoztatottsági és jövedelmi viszonyokról számol be.

A vizsgálat folytatása az 1971-ben és 1993-ban végzett országos cigány felméréseknek. Mindkét korábbi felmérésben a cigány népesség 2 százalékát vizsgáltuk reprezentatív alapon. A 2003. évi felmérésben csak 1 százalékos reprezentatív minta kiválasztására volt módunk. Az 1993. évi felmérésben a minta elkészítésénél az 1992. évi iskolastatisztikát használtuk fel. 2003-ban ilyen iskolastatisztika már 10 éve nem állt rendelkezésünkre. Ezért annak megállapítására, hogy melyik községben, illetőleg a városok melyik választási körzetében mennyi cigány él, a 2001. évi népszámlálás cigány nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adatait használtuk fel. Ez az eljárás jóval pontatlanabb, mint az iskolastatisztikán alapuló.

A felmérés alapegysége a háztartás, illetőleg az egy lakásban lakók közössége volt. Azokat a háztartásokat soroltuk a cigányok közé, amelyeket a környezet cigánynak tekint. A kérdezőbiztosok megítélése szerint a cigánynak tekintett háztartásokban élő felnőttek 5,9 százaléka nem volt cigány. Az ő adataik azonban szintén szerepelnek a felmérés eredményei között.

Bevezetés

1971-ben 320 ezer fő körülire, 1993-ban 468 ezer körülire becsültük a cigányok számát. A 2003-as felmérés során 1165 lakásban 5408 személyt számoltunk össze. Ha felmérésünket abszolút pontosnak tekintenénk, akkor azt kellene állítanunk, hogy 2003 elején 540 800 volt a cigány háztartásokban élő személyek száma. Teljesen elképzelhetetlen azonban olyan felmérés, amelyben a felmérők minden egyes cigány családhoz eljutnak, és ott az összeírásban, illetőleg a kérdőív kitöltésében sikerrel járnak. Ha 10 százalékra becsüljük az összeírásból kimaradt cigány háztartások és személyek számát, akkor 2003 februárjában és márciusában

600 ezer cigány élt az országban. Ha 5 százalékra becsüljük az összeírásból kimaradt cigány háztartások és személyek számát, akkor 570 ezer főre becsüljük az országban lakó cigányok számát. Körültekintőbb azt mondanunk, hogy a cigány háztartásokban élő emberek száma 520 ezer és 650 ezer között volt.

Foglalkoztatottság, munkanélküliség, megélhetés

Magyarországon a negyvenes évek végén erőltetett iparosítás kezdődött, amely az ötvenes, a hatvanas és a hetvenes években bontakozott ki, és csak a nyolcvanas évek közepén ért véget. Az iparosítás teljes foglalkoztatottságot, sőt túlfoglalkoztatottságot és munkaerőhiányt hozott létre a budapesti iparvidéken, az északi régióban és a Dunántúl nagy részén, és teljes foglalkoztatottságot megközelítő állapotot a keleti régióban és az Alföldön. A bányászatban és a kohászatban már a negyvenes évek végén megkezdődött a cigány munkaerő toborzása, és ez a hatvanas-hetvenes években kiterjedt az ország és a gazdaság egészére. A túlfoglalkoztatás és a munkaerőhiány kikényszerítette a cigányok foglalkoztatását.

Az 1971. évi országos cigánykutatás adatai szerint a munkaképes korú (15–59 éves) cigány férfiak 85 százaléka volt aktív kereső. 75 százalékuk volt állandó munkaviszonyban foglalkoztatott, további 10 százalék önálló volt, vagy ideiglenes munkaviszonyban folytatott kereső tevékenységet, és 15 százalékuk volt eltartott. Országosan ugyanakkor a munkaképes korú férfiak 87,7 százaléka volt aktív kereső és 12,3 százaléka nyugdíjas vagy eltartott. A foglalkoztatottsági arányokban nagyon kicsi volt a különbség cigány és nem cigány férfiak között. Igen nagy volt azonban a különbség abban, hogy az ország férfi népességéből 8,2 százalék, a cigány férfi népességéből 0,5 százalék volt tanuló.

1. táblázat A 15–59 éves cigány férfiak és a teljes 15–59 éves férfi népesség munkaerő-piaci státus szerinti megoszlása 1971-ben (százalék)

	Teljes férfi népesség	Cigány férfi népesség
Aktív keresők	87,7	85,2
Tanulók	8,2	0,5
Inaktív keresők és eltartottak	4,1	14,3
Összesen	100,0	100,0

A nőknél más volt a helyzet. 1971-ben országosan a nők 64 százaléka, a cigány nőknek 30 százaléka volt aktív kereső. Ez a különbség elsősorban a cigány családok jóval nagyobb gyerekszámának volt a következménye. A cigány férfiak foglalkoztatottsága az iparosodott régiókban volt teljes, az agrárregiókban nem volt az. A foglalkoztatottság terén jelentékeny különbségek voltak az egyes régiók között. A foglalkoztatottsági ráta 90 százalékos volt a budapesti iparvidéken, 90,8 százalékos az északi régióban, 88,9 százalékos a Dunántúlon, 81,8 százalékos az Alföldön és 74,8 százalékos az ország keleti részén. 1971-ben a cigány családfők 11

százaléka volt szakmunkás, 10 százaléká betanított munkás, 44 százaléká segédmunkás, 15 százaléká mezőgazdasági fizikai dolgozó és 9 százalék önálló, segítő családtag, alkalmi munkás vagy napszámos. A mezőgazdaság a beások megélhetésében játszotta a legnagyobb szerepet. A romungró családfők 8,8 százaléká, az oláh cigány családfők 10,5 százaléka, a beás családfők 47,5 százaléká volt mezőgazdasági fizikai dolgozó.

Az 1993-as országos cigány vizsgálat során a felnőttektől végigkérdeztük előző foglalkozásaikat és munkahelyeiket. Az adatokból megállapítható, hogy a nyolcvanas években a munkaképes korú férfiak háromnegyede aktív kereső volt, ugyanakkor növekedett a tanulók száma. A hetvenes évek végén a nők foglalkoztatottsága elérte az 50 százalékot. A nyolcvanas évek végén romlani kezdtek a foglalkoztatottsági arányok. Előbb lassan, azután rohamosan. 1993 végén a 15–59 éves férfiaknál a foglalkoztatottak aránya a teljes népességben 64, a cigányoknál 29 százalék volt. A nőknél még nagyobb volt a különbség. Országosan a 15–54 éves nők 66 százaléká, a cigány nők 15 százaléká volt foglalkoztatott.

A foglalkoztatott cigányok száma 1985-ben 125 ezer, 1989-ben 109 ezer, 1993 végén 56 ezer volt. 1985-höz képest 69 ezer cigány ember veszítette el munkahelyét. Az országban a munkahelyek 30 százaléká, a cigányoknál a munkahelyek 55 százaléká szűnt meg. Fő oka ennek a cigányok iskolázatlansága volt. A húsz évesnél idősebb cigányok 43 százalékának volt 0–7 osztály, és 41 százalékának 8 osztály végzettsége, míg a nem cigányok közül 0–7 osztályt 19, nyolc osztályt 25 százalék végzett. A második ok a cigányok lakóhelye volt. Nagyon kevés cigány élt Fejér, Komárom-Esztergom, Vas és Veszprém megyében, és a legkevesebb Győr-Moson-Sopron megyében. Pontosan ezekben a megyékben volt a legkisebb a munkanélküliség. Ezzel szemben már akkor is Borsod-Abaúj-Zemplénben volt a legnagyobb a cigányok száma és aránya. Borsodot Szabolcs követte, majd Nógrád, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú és a Dunántúlon Baranya és Somogy. A harmadik ok az volt, hogy a foglalkoztatottság idején a cigányok elsősorban olyan gazdasági ágakban találtak munkát, amelyek a válságban tönkrementek. Az építőiparban például a munkanélküliségi ráta az országos átlagnak csaknem kétszerese volt, márpedig 1971-ben a foglalkoztatott cigányok 26 százaléká az építőiparban dolgozott. Számuk akkor 25 ezer volt, és az építőipar dolgozóinak tíz százaléká volt cigány. A három ok együttesen sem ad teljes magyarázatot a cigányok munkanélküliségének 1993-as – és mindjárt hozzátehetjük: 2003-as – mértékére. A negyedik ok a diszkrimináció. Ennek hatását azonban mérni nem tudjuk.

1993 végén kereken 57 ezer volt a nyilvántartott cigány munkanélküliek száma: az országban nyilvántartott munkanélküliek 9 százaléká. Az 57 ezerből 37 ezer volt férfi, az országban 1993 végén regisztrált 386 ezer munkanélküli férfi 9,6 százaléká, 20 ezer volt nő, az országban regisztrált 254 ezer munkanélküli nő 8 százaléká. A munkanélküliségi ráták számításának egyik módja a regisztrált munkanélküliek számát viszonyítja a gazdaságilag aktív népességhez, vagyis a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes számához. Ez a ráta 1993 végén országosan 13 százalék, a cigányoknál 50 százalék volt. Budapesten ennél jobbák, a községekben ennél rosszabbak voltak az arányok. A legrosszabbak az északi

és a keleti régiókban voltak: országosan 17, a cigányoknál 59 százalék. A munkanélküliségi ráták számításának másik módja az ILO definícióját követi. E definíció szerint munkanélkülinek az tekintendő, aki a megkérdezés előtti héten nem végzett egy órányi jövedelmet biztosító munkát, a megkérdezés előtt négy héten át aktívan keresett munkát, és ha munkát találna, két héten belül munkába tudna állni. Az ILO definíció szerinti munkanélküliségi rátákat a Statisztikai Hivatal 1993. év végi munkaerő-felmérése alapján tudjuk megadni. A nem cigányok munkanélküliségi rátája 11 százalék volt, a passzív munkanélküliekkel, vagyis azokkal együtt, akik szeretnének dolgozni, de már nem is remélik, hogy munkát találnak, 13 százalék, a cigányok munkanélküliségi rátája 38 százalék, a passzív munkanélküliekkel együtt 48 százalék volt.

1993 és 2001 között nem csökkent a cigányok munkanélkülisége, a Foglalkoztatási Hivatal és az Autonómia Alapítvány 2001-ben végzett és 2003-ban közzétett felmérése szerint. A felmérés készítői megkérdezték az ország 171 munkaügyi központjának munkatársait, hogy a munkanélküli biztosítással rendelkezőknek és a foglalkoztatási programok résztvevőinek hányad része roma. A megkérdezettek öt tartományból választhattak: 10 százaléknál kevesebb roma, 10–25, 26–50, 51–75, 76–100 százalék roma. A tartományok középértékét, 16 százalékot véve alapul, a regisztrált munkanélküli cigányok száma 56 ezer volt. Ez természetesen csak durva megközelítés volt. Mint láttuk, az 1993. évi felmérésben 57 ezer volt a regisztrált munkanélküli cigányok száma. Az Autonómia Alapítvány 2001. évi felmérése szerint tehát a regisztrált cigány munkanélküliek száma körülbelül ugyanannyi volt, mint 1993-ban.

Az 57 ezer nyilvántartott cigány munkanélküli 1993-ban az országosan regisztrált 640 ezer munkanélkülinek 9 százalékát tette ki. A 2001-ben 56 ezerre becsült cigány munkanélküli az országosan regisztrált 364 ezer munkanélkülinek 15 százalékát tette ki.

Más adatokhoz jutottunk a 2003. évi országos cigány felmérésben. A felvétel idején a 15–74 éves cigány népesség 21 százaléka volt foglalkoztatott, szemben az 1993. évi 22 százalékkal. A férfi népességből a foglalkoztatottak aránya 28 százalék, szemben az 1993. évi 28,5 százalékkal. A női népességből 15 százalék a foglalkoztatott, ugyanúgy, mint 1993-ban. Országosan 2003. I. negyedévében a 15–74 éves népesség 49,8 százaléka, a férfiak 56,5, a nők 43,7 százaléka volt foglalkoztatott.

A nyugdíjasok aránya 16 százalék, a gyesen, gyeden stb. lévő nők pedig 30 százalék. Figyelemre méltó, hogy a férfiak között mintegy 3 százalékot ér el a mintában a gyesen lévők aránya. A 15 éves és idősebb cigányok 11 százaléka ugyanakkor még tanuló. A munkanélküli segély, jövedelem pótló támogatás vagy más rendszeres segély a cigányok 17,6 százalékának elsődleges bevételi forrása. Ezen belül a nők 13 százaléka, a férfiak 22 százaléka segélyezett. A tanulók aránya jelentősen növekedett az elmúlt tíz évben, és jelenleg a 15–19 éves korosztály 60 százaléka tanuló. Azonban a nem tanulóknak csak egy kisebbsége dolgozik: az adott korosztály 23 százaléka él nem tanuló eltartottként otthon, és további 4 százalék a segélyezették száma, miközben összesen 7 százalékuknak van munkalehetősége.

2. táblázat A cigány férfiak és nők százalékos megoszlása a megélhetés forrása és státus szerint 2003-ban

	férfi	nő	összesen
Alkalmazott	17,8	11,7	14,6
Vállalkozó	2,9	1,4	2,1
Alkalmi munka	7,4	2,0	4,6
Tanuló	11,0	10,4	10,7
Gyes	2,6	30,6	17,0
Nyugdíjas	16,4	16,1	16,2
Munkanélküli járadék	5,8	1,7	3,7
Más segély	16,3	11,6	13,9
Eltartott	12,1	11,5	11,8
Egyéb	7,8	3,0	5,3
Összesen	100	100	100

A foglalkoztatás terén jelentősek a regionális- és településtípus szerinti különbségek. A cigány férfiak álláshoz jutási esélyét már 1993-ban is alapvetően befolyásolta lakóhelyük. A keleti országrészben feleakkora arányban voltak állásban, mint Budapesten és a Dunántúlon. A megkérdezettek közül a keleti régióban a munkaképes férfiaknak kevesebb mint az ötöde dolgozott, a központi iparvidéken ellenben több mint 40 százaléka. Ezek a regionális esélykülönbségek nagyobbak voltak a nem cigány férfiak között tapasztalható földrajzi eltéréseknél. 2003-ban is a fővárosban és környékén a legjobb a helyzet. A központi országrészben a cigány férfiak és nők mintegy 43 százaléka rendelkezik valamilyen munkával. Ezen belül Budapesten 49 százalék ez az arány. A fővárosi férfiak 64 százaléka dolgozik alkalmazotként, vállalkozóként vagy legalább alkalmi munkásként, ami a teljes népesség aktivitási adatait tekintve is magas arány. A Dunántúlon a cigányok 28 százalékanak, a keleti országrészben pedig a 15 éves és idősebb népesség 14 százalékanak van munkája. Ezen belül a nők kevesebb, mint 10 százaléka rendelkezik munkával. A vidéki férfiak aktivitási rátája mindenhol magasabb, mint a nőké, de nem közelíti meg a fővárosi férfiak körében mért 64 százalékos arányt.

3. táblázat A megélhetés forrása és a státus százalékos megoszlása nemek és településtípusok szerint 2003-ban

Férfiak	falu	város	Budapest	összesen
Alkalmazott	14,2	16,0	32,4	17,8
Vállalkozó	0,8	2,3	15,9	2,9
Alkalmi stb.	4,9	7,7	16,6	7,4
Tanuló	9,7	11,5	13,1	11,0
Gyes stb.	3,2	2,6	–	2,6
Nyugdíjas	18,1	16,3	9,7	16,4
Munkanélküli jár,	7,3	5,2	2,8	5,8
Más segély	23,6	12,8	6,2	12,1
Eltartott	12,7	12,8	6,2	12,1
Egyéb	5,6	10,9	–	7,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Kemény–Janky: A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól

<i>Nők</i>	falu	város	Budapest	összesen
Alkalmazott	7,5	12,8	21,8	11,7
Vállalkozó	–	0,9	8,9	1,4
Alkalmi stb.	1,7	1,5	6,1	2,0
Tanuló	11,7	9,4	10,0	10,4
Gyes stb.	32,8	31,0	20,1	30,6
Nyugdíjas	17,3	16,0	11,7	16,1
Munkanélküli jár,	1,7	1,9	1,1	1,7
Más segély	14,8	10,5	5,6	11,6
Eltartott	9,8	12,2	14,0	11,5
Egyéb	2,7	3,8	–	3,0
Összesen	100	100	100	100

4. táblázat Jelenleg van-e rendszeres fizetett munkája – a válaszolók százalékos megoszlása nemek és településtípusok szerint

<i>Férfiak</i>	falu	város	Budapest	összesen
Nincs	69,9	60,0	20,7	60,5
Van	20,4	28,4	66,2	28,6
Tanuló	9,7	11,6	13,1	11,0
Összesen	100	100	100	100
<i>Nők</i>				
Nincs	78,1	74,0	53,6	73,4
Van	10,0	16,6	35,9	16,1
Tanuló	11,9	9,4	10,5	10,5
Összesen	100	100	100	100

A keleti és a nyugati országrészen belül is vannak különbségek. Ezeket már korábbi felméréseinkben is megvizsgáltuk. A férfiak foglalkoztatottsága 1971-ben nagyjából hasonló volt az ország északi, középső és nyugati területein. Kilógott a sorból a Hajdú-, Szabolcs- és Békés megyét magába foglaló keleti régió, melyben 15 százalékponttal alacsonyabb volt a munkával rendelkezők aránya. Az alföldi régióban is valamivel a többi térség szintje alatt volt az állásban lévők aránya. Az ezután következő két évtizedben a Dunántúlon csökkent a legnagyobb mértékben a foglalkoztatottság, és a keleti régióban nőtt legkevésbé az állástalanok aránya. Habár a mintába került cigány férfiak közül még a nyolcvanas évek végén is a három keleti megyében voltak legkevesebben állásban, az elmaradás a többi régiótól jelentéktelenné vált. Eddigre egyébként az északi régióban már kb. 5–6 százalékkal magasabb volt a foglalkoztatottság, mint a központi iparvidéken és a Dunántúlon. A rendszerváltás után radikálisan átalakult a munkaerő-piaci részvétel mértékének regionális szerkezete. 60 százalékpont a különbség az északi régióban az 1987-es és az 1994-es foglalkoztatottság szintje között. Míg itt a negyedére esett vissza a dolgozók aránya, Budapesten és környékén minden második állás megmaradt. A munkával rendelkezők arányának csökkenése a Dunántúlon is kisebb mértékű volt, mint az alföldi, keleti, illetve északi régióban. Így a kilencvenes évek elejére a Dunántúlon és az ország központi régiójában 40 százalékos vagy azt megközelítő arányban rendel-

keztek munkával a férfiak, míg a keleti- és az északi régió továbbá az alföldi megyék cigány férfi népességének nagyjából ötöde dolgozott. Az utóbbi tíz évben tovább változtak a munkához jutási esélyek a különböző régiókban. A központi iparvidéken nagymértékben javultak a munkához jutási esélyek, míg a Dunántúlon inkább romlott a helyzet, és most már csak 30 körüli a dolgozó férfiak aránya. Az Alföldön és az északi régióban nem történt érdemi változás, míg a három keleti megyében tovább romlott a helyzet. Itt már csak a férfiak 14 százalékának van munkája. Ez alacsonyabb arány, mint a roma nők országos foglalkoztatottsági rátája.

A nőknél a rendszerváltást megelőzően és utána is másként festettek a regionális különbségek. 1971-ben nagy különbség volt a budapesti régió és a többi országrész foglalkoztatottsági szintje között. A keleti régióban a nők között is kevesebben dolgoztak, mint más térségekben. A nyolcvanas évekre kicsire zsugorodott a különbség Budapest és az ország többi része között. A keleti régió felzárkozása kisebb mértékű és későbbi volt, mint a többi országrészé. A régiók közötti különbségek nem sokat változtak a kilencvenes években sem. 16–22 százalék körüli volt a foglalkoztatottság mértéke az ország 4 régiójában (észak, Alföld, központi, Dunántúl), és 10 százalék alatt volt a három keleti megyében. 2003-ban a nők számára is a központi iparvidéken kínálták a legtöbb álláslehetőséget (itt 36 százalék a munkával rendelkezők aránya), továbbá az ország két észak-nyugati megyéjében is meghaladta a 20 százalékot a női foglalkoztatottság. A Dunántúl többi részén (fejér megye kivételével), az Alföldön és az északi régióban azonban kismértékben, 10–14 százalékosra csökkent a női foglalkoztatottsági ráta. A keleti régióban jelenleg ez az arány csupán 6 százalék.

5. táblázat *Jelenleg van-e rendszeres fizetett munkája? – a válaszolók százalékos megoszlása a különböző régiókban*

<i>Férfiak</i>	<i>Bp.-i iparvidék</i>	<i>Kelet</i>	<i>Alföld</i>	<i>Észak</i>	<i>Dél- Dunántúl</i>	<i>Nyugat</i>	<i>Összesen</i>
Nincs	30,8	72,9	64,5	69,9	56,1	62,5	60,5
Van	57,5	15,6	26,0	19,7	32,7	25,0	28,6
Tanuló	11,6	11,5	9,5	10,4	11,2	12,5	11,0
Összesen	100	100	100	100	100	100	100
<i>Nők</i>							
Nincs	53,1	82,2	77,3	79,5	71,5	73,8	73,4
Van	37,3	6,8	14,0	11,8	12,7	23,0	16,1
Tanuló	9,6	11,0	8,7	8,7	15,8	3,3	10,5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

1971-ben 5–6 százalékkal volt magasabb a dolgozó férfiak aránya Budapesten, mint a vidéki városokban, és további néhány százalékponttal, mint a falvakban. A nyolcvanas évekre a falusi foglalkoztatottság elérte a városi szintet, de Budapest előnye megmaradt. A rendszerváltás után megnőtt a távolság a budapesti és a vidéki foglalkoztatottság szintje kö-

zött. A városokban, illetve a falvakban egyaránt harmadára csökkent az állásban lévők aránya, míg Budapesten 1993-ban feleannyi munkahely volt, mint a rendszerváltást megelőzően.

Az utóbbi tíz évben a főváros új munkalehetőségeket kínált a cigányok számára is. Mindeközben a vidéki városokban nem változott, míg a falvakban tovább romlott a munkaerő-piaci helyzet. Budapesten a férfiak körében a munkával rendelkezők aránya másfélszeresére nőtt, és elérte a 64 százalékot. Ez a ráta persze még mindig jóval alacsonyabb, mint az a rendszerváltást megelőzően volt. A falvakban viszont a tíz évvel ezelőtti 27 százalékkal szemben csak a férfiak 20 százaléka dolgozik.

A nők között máshogy alakult a foglalkoztatottság a lakóhely típusa szerint. 32 évvel ezelőtt nagy különbség volt a budapesti és a vidéki álláshoz jutási esélyek között. Ez a különbség fokozatosan eltűnt a nyolcvanas évek végére. A rendszerváltás után az állások nagyobb hányada maradt meg Budapesten, mint vidéken, de a különbség korántsem volt akkora, mint a férfiaknál. Az utóbbi tíz évben azonban a nők között is kinyílt a foglalkoztatási szintet illetően a Budapest–vidék olló, a fővárosban javuló, a vidéki városokban stagnáló, a falvakban pedig romló álláslehetőségekkel. A budapesti nők most is jóval kisebb arányban foglalkoztatottak, mint a rendszerváltást megelőzően (37 százalékban az 55–61 százalékos korábbi arányokkal szemben), ugyanakkor a fővárosi férfiakkal szembe, a foglalkoztatási rátájuk eléri azt a szintet, amely a hetvenes-nyolcvanas években a vidéki településeket jellemezte.

A különböző nemzetiségű cigányok 2003-ban is eltérő eséllyel jutottak munkához, de a különbségek nem nagyok. A magyar nemzetiségűek 26 százalékának, a vegyes identitásúak 19 százalékának, a cigány nemzetiségűek 17 százalékának, a beás nemzetiségűek 23 százalékának van többé-kevésbé rendszeres munkája. Meglepőek viszont az anyanyelvi csoportok közötti különbségek. A beás és a cigány anyanyelvűek körében magasabb a foglalkoztatottak aránya, mint a magyar anyanyelvűek között. A cigány anyanyelvűek között az alkalmi munkából élők és a vállalkozók aránya magas, a beások körében viszont az alkalmazottak vannak sokan. A beás anyanyelvű férfiak 27 százaléka áll alkalmazásban, míg a cigány nyelvűek 20 százalékról, a magyar nyelvűek 17 százalékaról mondható el ugyanez. A meglepő eredmény a beások esetében kölcsönös összefüggésben áll azzal, hogy hamarabb abbahagyják az iskolát. A tanulók aránya a beás felnőttek körében alig 4 százalék, míg a magyar anyanyelvűeknél közel 12 százalék. Az oláh cigányok magasabb foglalkoztatottsága összefügg azzal, hogy míg országosan a cigányok 7,7 százaléka, addig Budapesten a cigányok 9,6 százaléka oláh cigány.

A férfiak között 1978-ban ugyanolyan arányban voltak állásban a 8 általánost végzettek, mint a magasabb képzettséggel rendelkezők. A 8 osztálynál kevesebbet elvégzők foglalkoztatottsági rátája 6–8 százalékponttal kevesebb volt. 1987-re jelentősen megnöttek a különbségek a legalább általános iskolai végzettséggel rendelkezők és nem rendelkezők között. A legiskolázatlanabb csoportban jelentősen csökkent a dolgozók aránya, míg a többiek körében alig változott a foglalkoztatottsági ráta. A rendszerváltozás után már jelentős eltérés volt az általánost végzettek és az ennél magasabb képzettségűek foglalkoztatottsági aránya között, to-

vább a teljesen képzetlenek lemaradása tovább nőtt. Az iskolai végzettség szerepe 2003-ban is jelentős az elhelyezkedési lehetőségeket tekintve. A már nem tanuló, és legalább érettségivel rendelkező férfiak több, mint fele rendelkezik valamilyen munkalehetőséggel, míg a legfeljebb 8 általánost végzett férfiak 28 százaléka dolgozik.

A nőknél már 1978-ban akkora különbségeket találunk a különböző képzettségi csoportok foglalkoztatottságában, mint a férfiaknál 94-ben. 1987-ben éppen a képzettebbek foglalkoztatottsága volt alacsonyabb, mint 78-ban. 1994-re már nem változtak érdemben az arányok, és a végzettség szerinti eltérések 2003-ban is megmaradtak. A nők körében az alapfokú végzettségűek foglalkoztatottsági szintje a férfiak körében tapasztaltnál nagyobb arányban tér el a képzettebbek szintjétől.

A 15–19 éves korosztályba tartozó férfiak és nők többsége (kb. 60 százaléka) még tanul. A nem tanulók közül pedig jóval többen eltartottak, mint amennyien dolgoznak. A szóban forgó korosztályba tartozó férfiak 21, a nők 23 százaléka eltartott, míg a munkával rendelkezők aránya rendre 9 százaléka, illetve 3 százaléka. A gyermekvállaláshoz kötődő juttatások a 15–19 éves nők tizedét érintik. Ez nem elhanyagolható arány, azonban azt mutatja, hogy a cigány nők döntő többsége csak a húszas éveiben szül gyermeket. Úgy is fogalmazhatjuk, hogy az iskolába már nem járó, munkahellyel nem rendelkező cigány nők körében is többségben vannak azok, akik nem vállalnak tizenévesen gyereket. A húszas éveik elején azonban megugrik a gyermeket vállalók aránya – hasonlóan ahhoz, ahogy a nyolcvanas évek végéig országos viszonylatban is jellemző volt. A 20–24 éves nők közel fele (47 százaléka) gyeseen, gyeden van otthon. A gyermekgondozás miatt otthon maradók aránya a 25–29 évesek, illetve a 30–34 évesek körében még magasabb. A cigányok rossz munkaerő-piaci helyzetének következménye, hogy alacsony, de nem elhanyagolható arányban vannak férfiak a gyeseen, gyeden lévők között. A huszoneves férfiak 3 százaléka részesül a gyermekgondozással kapcsolatos ellátásban. Húszas éveik elejétől a férfiak már viszonylag nagy arányban dolgoznak, és a 25–29 évesek közül nagyjából ugyanannyian dolgoznak, mint a felettük lévő korosztályokban, egészen 45 éves korig. Az ennél idősebbek körében fokozatosan csökken a munkával rendelkezők aránya. A nőknél később, a 30–34 évesek korosztályában közelíti meg a foglalkoztatottság a legmagasabb szintjét. A nők azonban viszonylag jó eséllyel találnak negyvenes éveikben is munkát. Ennek következtében a 45–59 évesek között hasonló arányban rendelkeznek munkával a nők, mint a férfiak. A 45–49 évesek körében a mintában több nő állt alkalmazásban, mint férfi (a férfiak ugyanakkor nagyobb arányban dolgoztak alkalmi munkásként). A munkával nem rendelkező cigányok közül is sokan élnek az aktív életkorban elérhető nyugdíjazási lehetőségekkel. Ugyanakkor még az 55–59 évesek között is jelentős számban vannak olyanok, akik nem tudják nyugdíjas státussal stabilizálni helyzetüket. E korosztály minden ötödik tagja számára a segélyek, illetve a családi segítség jelentik az elsődleges jövedelemforrást. A fentiekből kiderül, hogy a férfiak és a nők foglalkoztatottsági szintje közötti eltérés jelentős, és elsősorban a 20–35 évesek körében tapasztalható a családi stratégiák és életlehetőségek eredménye.

Szeretnénk felhívni a figyelmet egy olyan összefüggésre, amelyet ritkábban vizsgálunk a munkaerő-piaci helyzettel kapcsolatban. Azok a cigányok, akik szegregáltabb lakókörnyezetben élnek, kisebb eséllyel jutnak munkához, mint azok, akiknek a környezetében sok nem cigány is lakik. Azon férfiak 22 százalékának van munkája, akik csak cigányok lakta környéken élnek. A szegregáció mértékének csökkenésével párhuzamosan emelkedik a foglalkoztatottsági ráta, amely a csak nem cigány szomszédsággal rendelkezők körében eléri a 39 százalékot. A nők körében hasonló tendencia figyelhető meg, bár a mintában a legmagasabb foglalkoztatottsági rátát azok körében tapasztaltuk, akik közelében azért lakik néhány cigány család.

1993 és 2003 között növekedett a cigány foglalkoztatottak száma, 57 ezerről kerekre 80 ezerre, ezen belül a férfi foglalkoztatottaké 37 ezerről kerekre 50 ezerre, és a foglalkoztatott nőké 20 ezerről 30 ezerre. Növekedett a regisztrált munkanélküliek száma is, 57 ezerről kerekre 90 ezerre. Ezen adatokkal számolva a regisztrált munkanélüliségi ráta 52 százalék. A munkanélküliségi ráta 40 százalékra csökken akkor, ha csak azokat tekintjük munkanélkülieknek, akik a kérdés előtti négy hétben aktívan kerestek munkát.

Az előbbieken a megélhetés elsődleges forrása alapján tekintettük át a cigány nők és férfiak munkaerő-piaci helyzetét. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy milyen arányban képesek teljes idejű állásokban elhelyezkedni a cigányok, és hányan vannak olyanok, akiknek bár a keresetük a fő megélhetési forrásuk, munkahelyük mégis csupán egy félállást, vagy alkalmi munkavégzési lehetőséget biztosít.

A valamilyen munkával rendelkezők 71 százalékának van rendszeres, egész éven át tartó kereseti lehetősége. További 19 százalék munkája évente néhány hétnyi, vagy néhány hónapnyi elfoglaltságot biztosít. A munkával rendelkező válaszolók 10 százaléka alkalmi jelleggel dolgozik. Az ingázók aránya a dolgozókon belül 35 százalék, ebből 30 százalék a napi ingázók aránya. A válaszadók állítása alapján a munkahelyek 77,5 százaléka legális álláshely, a többiek illegálisan dolgoznak.

A cigányok között kevesen vannak azok, akiknek munkahelyük van, még kevesebben azok, akiknek stabil, teljes állásuk van. Azonban a munkával rendelkezők többsége is a munkaerőpiac alsó szegmensében tud elhelyezkedni. A dolgozó cigányok 70 százaléka segéd- vagy betanított munkásként dolgozik. 22 százalék a szakmunkásként, képzett kézgallérosként dolgozók aránya. Ugyanakkor csupán 8 százalékot tesznek ki azok, akik fehérgalléros munkakörben vagy valamilyen egyenruhás testület tagjaként dolgoznak.

A fentiekben ismertetett adatok figyelembevételével készítettünk egy kompozit változót, amely a munka rendszeressége és mennyisége, továbbá a munkahely jogi státusa felől közelít a kérdezettek munkaerő-piaci státusához. Három kategóriát különítettünk el. Az első csoportba soroltuk azokat, akiknek rendszeres munkát, és heti 40 órás elfoglaltságot biztosító, bejelentett állásuk van. A 15–74 év közötti férfiak 16 százaléka, a nőknek pedig 10 százaléka tartozik ebbe a csoportba. A második kategóriába kerültek azok, akiknek van valamilyen munkalehetőségük, de ez legalább egy szempontból „atipikusnak” tekinthető. Vagyis az is ide tar-

tozik, akinek a munkahelye folyamatos, de csak részidős állás, vagy teljes munkaidejű, de idényjellegű, de az is, aki nyolc órás állásban dolgozik egész évben, de nincs bejelentve, és így nem védik pl. a munkajogi törvények. A munkaképes korú cigány férfiak 14 százaléka, a nőknek pedig 6 százaléka rendelkezik ilyen jellegű munkával. A harmadik csoportba kerültek azok az inaktívak és munkanélküliek, akik semmilyen keresőtevékenységet nem folytatnak. Látható, hogy ebben a csoportosításban a munkával rendelkezők aránya kismértékben meghaladja a dolgozók korábban közölt arányát. Ennek az az oka, hogy a most ismertetett változóban munkahellyel rendelkezőnek tekintettük azt is, akinek fő megélhetési forrása valamilyen segély, járadék vagy más családtagok jövedelme, de aki ugyanakkor alkalmilag végez valamilyen kereső tevékenységet.

Az adatok tovább árnyalják a megélhetésről korábban szerzett ismereteinket. Ugyanis megmutatják, hogy nem csupán arról van szó, hogy a cigányok igen kis aránya rendelkezik egyáltalán valamilyen munkával, hanem arról is, hogy ezen belül is csak alig 60 százalékuknak van teljes állása, a többiek munkahelye csak rendszertelen, kismértékű vagy illegális keresetszerzési lehetőséget biztosít. Elképzelhető, hogy a nem bejelentett állásban levők aránya valamivel nagyobb az általunk önbevallás alapján számítottnál.

A városok a falvakhoz képest a férfiaknak elsősorban alkalmi jellegű munkalehetőségből nyújtanak többet, míg a nők számára a legális főállások száma nő meg. Budapesten mindkét típusból jelentősen magasabb a kínálat, mint vidéken. Az ország nagyobb részén a férfiak körében nagyjából ugyanannyi embernek van teljes állása, mint amennyinek valamilyen atipikus munkája. Kivételt képez ez alól Nyugat- és Dél-Dunántúl, ahol a dolgozók többsége teljes és legális állással rendelkezik. A nyugati megyékben a teljes munkaidőben foglalkoztatott cigány férfiak aránya is kisebb, mint a budapesti iparvidéken (22 százalék 30 százalékkal szemben). Jelentős különbségre az egyéb munkalehetőségekben találunk: a főváros vonzáskörzetében a férfiak további 30 százaléka dolgozik valamilyen atipikus munkahelyen, míg a három nyugati megyében csak 7 százalék ez az arány. A nők körében még látványosabban érvényesül ez a tendencia. Az ország nyugati határán fekvő megyékben a cigány nők foglalkoztatottsági aránya megközelíti a fővárosi rátát, ha csak a legális főállásban lévőköt tekintjük (18 százalék 21 százalékkal szemben). Azonban míg a központi iparvidéken a nők további 17 százaléka rendelkezik még valamilyen kevésbé rendszeres keresettel, addig nyugaton ez csak 3 százalékukról mondható el. Az állás „rendezettsége” összefügg a munka minőségével. Az iskolázottság elsősorban a rendszeres főállásban lévők arányával mutat szoros összefüggést. Az atipikus munkahelyek az iskolázatlanok körében jóval gyakoribbak.

Megvizsgáltuk az állásban lévők kereseti viszonyait is. Az adatok elsősorban a főállásban dolgozók esetében értékelhetőek. A válaszok szerint a főállásban dolgozók átlagosan nettó 61 ezer forint keresettel rendelkeznek. A keleti megyékben ez az összeg átlagosan 48 ezer, míg a budapesti iparvidéken és a Dél-Dunántúlon 65 ezer forint. A főállású férfiak átlagosan 65 ezer forintot, míg a nők 56 ezret visznek haza keresetként.

Jövedelmi viszonyok

A 2003-as cigányvizsgálatban felmértük a kérdezettek jövedelmi helyzetét is. Természetesen egy kérdőíves felmérésben csak hozzávetőleges jövedelmi adatokat tudunk szerezni. Becslésünk szerint a cigány háztartásokban az átlagos egy főre jutó havi jövedelem 2003 februárjában 20 900 forint, a medián jövedelem 16 800 forint volt. Ez tartalmazza az összes pénzben kifejezhető bevételt, tehát a transzfereket is. A munkajövedelmek átlagosan a bevételeknek kevesebb mint a felét jelentik. Becslésünk szerint ezek egy háztartástagra jutó átlagos összege 8800 forint. A maradék 12 100 forint nyugdíjból, gyermektámogatásból és különböző segélyekből áll össze.

Az ismertetett középértékek mögött jelentős jövedelmi különbségek húzódnak meg. A háztartások 56 százalékában ugyanis nincs olyan személy, akinek a kérdés idején munkából származó személyes jövedelme lenne (ezekben a háztartásokban is elképzelhető, hogy a család valamilyen közös alkalmi tevékenysége – például gyűjtögetés –, jövedelmet termel). Ez különösen magas arány annak ismeretében, hogy a cigányok között nagyon kevés a csak nyugdíjas korúakból álló háztartás. A kereső nélküli háztartásokban az átlagos egy főre jutó jövedelem 14 900 forint (a medián értéke 12 800 forint). A háztartások 8 százalékában minden felnőtt rendelkezik keresettel. Ezekben a családokban az egy főre jutó jövedelem átlaga megközelíti a 40 ezer forintot (a medián értéke 36 ezer). A keresők arányának növekedésével nem csupán a transzferjövedelmek aránya, de nagysága is csökken a háztartásokban. Ahol minden felnőtt dolgozik, a transzferek egy főre jutó értéke csupán 6500 forint.

6. táblázat *Egy főre jutó átlagos havi jövedelem (forint) becslése a különböző összetételű cigány háztartásokban 2003-ban.*

Munkajövedelemmel rendelkezők aránya a felnőttek között	Egy főre jutó havi jövedelem átlaga	Egy főre jutó havi munkajövedelem átlaga	Egy főre jutó havi transzferjövedelem átlaga
Nincs	14 852	534	14 318
Kisebbség	20 830	9 777	10 553
Fele-fele	26 932	16 746	10 187
Többség	35 824	28 975	6 849
Mindenki	39 554	33 083	6 470
Összesen	20 852	8 779	12 074

A felnőttek között nincs munkajövedelemmel rendelkező a háztartások 56 százalékában, kisebbségben vannak a munkajövedelemmel rendelkezők a háztartások 12 százalékában, fele-fele a megoszlás 18,5 százalékban, a többség rendelkezik munkajövedelemmel 5,3 százalékban és mindenkinek van munkajövedelmbe 8,1 százalékban.

Az egész népességben az egy főre jutó havi jövedelem 2001-ben ke- reken negyvenezer forint, az átlagos cigány háztartásban az egy főre jutó

havi jövedelem 2003 január–februárjában ennek valamivel több, mint a fele volt.

Az alsó decilisben országosan 2001-ben az egy főre jutó havi jövedelem 13 706 forint volt, 2002-ben valószínűleg 16 ezer forintra emelkedett. A cigány háztartások 56 százalékában az egy főre jutó havi jövedelem nem érte el ezt a szintet. A második decilisben az egy főre jutó havi jövedelem 2001-ben 22 018 forint volt, és 2002-ben 26 és 27 ezer forint között lehetett. A cigány háztartások további 12 százaléka nem érte el ezt a szintet. Pontosan ezt a szintet érte el a cigány háztartások 18,5 százaléka. A harmadik decilisben az egy főre jutó havi jövedelem 2001-ben 26 641 forint volt, és 2002-ben 32 és 33 ezer forint között lehetett. Ezt az összeget felülmúlja az egy főre jutó havi jövedelem a cigány háztartások 5,3 százalékában. Ezekben a háztartásokban a felnőttek többsége rendelkezik munkajövedelemmel. A negyedik decilisben az egy főre jutó havi jövedelem 2001-ben 30 998 forint volt, és 2002-ben 37 és 38 ezer forint között lehetett. Ezt az összeget felülmúlja az egy főre jutó havi jövedelem a cigány háztartások 8 százalékában, azokban a háztartásokban, amelyekben minden felnőtt munkajövedelemmel rendelkezik.

A cigány háztartások 18 százaléka az ország lakosságának középső harmadához tartozik, vagyis jövedelméből szűkösen meg tud élni, de nagyobb megtakarításokra vagy befektetésekre nem képes. A cigány háztartások 82 százaléka az ország lakosságának alsó harmadához tartozik, vagyis jövedelme nem éri el a KSH által kiszámított létminimumot, és alapvető szükségleteit csak részben tudja kielégíteni. A cigány háztartások 56 százaléka a lakosság alsó jövedelmi tizedéhez tartozik, a szó legszorosabb értelmében szegény, és még táplálkozni sem tud kielégítően.

A jövedelmek regionális különbségei csak részben tükrözik vissza az egyes régiók gazdasági fejlettségében mutatkozó eltéréseket. Bár a keleti megyékben (Szabolcs, Hajdú, Békés) a háztartások 73 százalékában nincs egyetlen kereső sem, míg a Dunántúlon ez az arány alig több 56 százaléknál, az utóbbi régióban az egy főre jutó jövedelmek átlaga csak 22 százalékkal magasabb, mint a keleti megyékben (az Alföldön és az északi régióban a jövedelmek magasabbak, mint a keleti megyékben, de alacsonyabbak, mint a Dunántúlon). Bár a Dunántúlon 2,9-szer több az egy főre jutó munkajövedelem nagysága, mint a három keleti megyét tartalmazó régióban, a transzferek magas aránya, illetve kismértékű kompenzáló jellege tompítja a regionális eltéréseket. Hasonló összefüggéseket találunk, ha a falusi és a városi népességet hasonlítjuk össze. Országos átlagban a falvak és a vidéki városok háztartásainak jövedelmi helyzete között alig van különbség, annak ellenére, hogy a városokban a munkából származó jövedelmek mintegy 40 százalékkal magasabbak egy főre vetítve.

Az előbbieken ismertetett összefüggések alól a fővárosi és főváros környéki háztartások kivételt képeznek. Itt ugyanis a keresővel rendelkező háztartások aránya, és a háztartások jövedelme is jóval meghaladja a vidéki cigány családoknál mért arányokat illetve jövedelmeket. Budapesten csupán a háztartások 17 százalékában nincs kereső, míg 30 százalékukban minden felnőttnek van munkajövedelme. A háztartások egy főre jutó átlagos jövedelme itt 32 900 forint – ez 90 százalékkal magasabb,

mint a három keleti megyéből álló legszegényebb régióban mért átlag. A munkajövedelmek tekintetében az eltérés jóval nagyobb, közel hat és félszeres. A traszferekből származó jövedelmek viszont a fővárosban sem magasabbak, mint máshol.

7. táblázat *Egy főre jutó átlagos havi jövedelem (forint) becslése falun, a vidéki városokban és Budapesten 2003-ban*

Településtípus	Egy főre jutó havi jövedelem	Egy főre jutó havi munkajövedelem	Egy főre jutó havi transzferjövedelem
Falu	12 969	5 877	18 546
Vidéki város	19 960	8 417	11 544
Budapest	32 919	21 756	11 164
Összesen	20 865	8 786	12 078

(A falusi háztartások százalékos aránya: 40,3 százalék, a vidéki városoké 49,2 százalék, Budapesté 10,4. Az összes háztartásra vonatkozó átlagok kismértékben eltérnek a 6. táblázatban közölt összegektől, mivel különböző változók esetén más-más háztartások hiányoznak az összesítésből.)

A cigány háztartások összes jövedelmének átlagosan mintegy a negyedét, a transzferjövedelmeknek pedig a 45 százalékát teszik ki a gyermekekhez kötődő támogatások. Az egy háztartástagra jutó gyermektámogatások összege nagyobb ott, ahol több gyermek él a családban – bár a növekedés a negyedik gyerektől kezdődően már minimális. (Ha az egy *gyermekre* jutó támogatásokat vizsgáljuk, érdemi növekedés a harmadik gyerekgig sem mutatható ki, több gyermek esetén pedig a gyermektámogatások összege némileg még alacsonyabb is.) Az összes transzferjövedelmet tekintve az említett enyhe növekedés részben még tükröződik, azaz a sokgyermekes háztartásokban a transzferjövedelmek magasabbak, mint ott, ahol kevés a gyermek, de ez az eltérés nagyon kismértékű (a legmagasabb transzferjövedelmet egyébiránt a gyermek nélküli háztartásokban mértük, mivel ezekben sokszor nyugdíjjal rendelkező idősek élnek). A munkajövedelmek azonban a sokgyermekeseknél egy főre vetítve sokkal alacsonyabbak, így a sok gyermeket nevelő háztartások egy főre jutó jövedelme némileg elmarad a kevesebb gyermekkel rendelkező családokétól (a kétgyermekes háztartásokban az egy főre jutó jövedelem 36 százalékkal magasabb, mint ott, ahol legalább öt gyermek él a családban). Kisebb eltérés a kevés-, illetve sokgyermekesek jövedelme között még akkor is megmarad, ha az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem valamely mutatóját próbáljuk kiszámolni.

Az ismertetett eltérések azonban nem jelentik azt, hogy a sokgyermekes családok rosszabb munkaerő-piaci pozícióban lennének. Bár az aktív aránya a felnőttek között némileg alacsonyabb a sokgyermekeseknél, az egy felnőttre jutó keresetek azonban nem. Sőt, minél több gyerek van egy családban, annál magasabb a legalább 15 éves, már nem tanuló személyekre jutó keresetek átlaga. Ez részben annak a következménye, hogy az iskolából kikerülő tizenévesek jelentős része még nem talál magának

állást. Az alacsony gyermekszámmal jellemzett háztartások egy része valószínűleg olyan család, ahol a tizenéves gyermekek jó része már nem iskolás, de még nem rendelkezik keresettel.

A különböző nemzetiségi csoportok jövedelmi helyzete nem különbözik érdemben egymástól. A dunántúli háztartások körében ugyan kimutatható, hogy a magukat tisztán magyar nemzetiségűnek vallók által dominált háztartások az átlagosnál némileg jobb anyagi helyzetben vannak, ám a keleti országrészben ilyen eltérés nem tapasztalható. Ha azonban csak a munkajövedelmeket tekintjük, a különböző nemzetiségi identitású csoportok közötti eltérések jobban érzékelhetőek a keleti országrészben is, bár a fővárosban és környékén a keresetekben sincs éles különbség. Ugyanígy csak kismértékben magasabb az átlagnál a nem roma tagokkal is rendelkező háztartásokban az egy főre jutó jövedelem.

A falvakban a nem cigány népességgel integrált lakókörnyezetben élő családok nincsenek feltétlenül jobb anyagi helyzetben a szegregált környéken élőknél. A vidéki városokban a szegregáció és a jövedelmi helyzet együttjárása bizonyos régiókban megfigyelhető, máshol azonban nem kimutatható. Elsősorban az északi régió és a Dunántúl városaiban tapasztaltunk ilyen összefüggést. Budapestre vonatkozóan is igaz, hogy a jobb anyagi helyzetűek kisebb eséllyel laknak szegregált lakókörnyezetben. A fővárosban a többségében nem cigányok mellett lakó háztartások egy főre jutó jövedelme nagyjából 40 százalékkal magasabb a cigány többségű lakókörnyezetben élőkénél (a munkajövedelmek esetében 72 százalékkal magasabb az integrált környezetben élőkre jutó átlagos összeg, mint a szegregált háztartásokban mért keresetek átlaga).

A vizsgálat adatai nem cáfolják azt a feltételezést, hogy a nagyobb településeken belül kialakulhatnak cigány szegénygettók, melyeket a jobb helyzetű romák esetleg igyekeznek elhagyni. Ugyanakkor a felmérés eredményei arra mutatnak rá, hogy a magyarországi cigányság esetében sokkal inkább települések és régiók között, mint azokon belül húzódnak éles határvonalak. A szegregált lakókörnyezetben élő budapesti cigány háztartások munkajövedelme például két és félszerese a falvakban élő, többségében nem cigány szomszédsággal rendelkező háztartásokénak. Látható továbbá, hogy bár a kereseti lehetőségekben a regionális eltérések igen jelentősek, a transzferek nagyjából egyenlően oszlanak meg a cigányság különböző csoportjai között, és nagy súllyal szerepelnek a legtöbb háztartás bevételei között.